

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МАЛИХ І СЕРЕДНІХ ПІДПРИЄМСТВ	6
1.1. Сутність, критерії та функції малих і середніх підприємств	6
1.2. Особливості організації та реєстрації малих і середніх підприємств.....	18
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ТА НАЦІОНАЛЬНО-ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ ЕКСПОРТУ СЕРЕДНІХ ТА МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ	27
2.1 Державна політика у сфері розвитку малого і середнього підприємництва в Україні	27
2.2 Міжнародні механізми сприяння експорту продукції малих і середніх підприємств.....	34
2.3 Шляхи удосконалення міжнародних та національно-правових механізмів експортної діяльності малих та середніх підприємств.....	44
ВИСНОВКИ.....	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах трансформації економіки України важливе місце посідає проблема формування ринкових інститутів, головним із яких є розвиток підприємництва. Становлення і розвиток різних форм малого підприємництва, поряд із середнім і великим бізнесом, є стратегічною проблемою економічної політики в умовах модернізації економіки, її наближення до передових світових стандартів. Нажаль в Україні розвиток бізнесу залишається на низькому рівні. Така ситуація спровокована нерозвиненим регуляторним середовищем, слабким доступом до фінансування і низьким зростанням конкуренції. Однак, європейський курс розвитку України обумовлює необхідність реформування та вирішення внутрішніх політико-правових проблем у розвитку малого та середнього підприємництва. Високий потенціал для розвитку малого підприємництва, стимулювання розвитку засобів правової підтримки сприятимуть появі великої кількості компаній. Сучасний розвиток світової економіки, а також національних та регіональних економік неможливий без активізації процесів удосконалення правових механізмів розвитку підприємницького середовища.

Малі та середні підприємства здійснюють вагомий вплив на насичення ринку необхідними товарами широкого вжитку як на кількісному, так і на якісному рівнях, що, безумовно, сприяє розвитку НТП. Діяльність таких підприємств приводить до створення додаткових робочих місць, а отже, покращує загалом соціально-економічну ситуацію країни або окремого регіону та сприяє вирішенню багатьох інших актуальних суспільних проблем. Пріоритетним напрямом розвитку економічно успішних держав завжди була всебічна підтримка малого та середнього бізнесу, зокрема вироблення правових засад сприяння його експортній діяльності. Для України розвиток експортного потенціалу в сегменті малих і середніх підприємств є надзвичайно важливим, що потребує перегляду та постійного вдосконалення національно-правових

механізмів сприяння експортній діяльності, імплементації кращого міжнародного досвіду.

Метою випускної кваліфікаційної роботи є дослідження міжнародних та національно-правових механізмів експорту малих та середніх підприємств та розробка шляхів їх удосконалення.

Досягнення мети дослідження передбачає вирішення таких **завдань**:

- визначити сутність, критерії та функції малих і середніх підприємств;
- дослідити особливості організації та реєстрації малих і середніх підприємств;
- охарактеризувати державну політику у сфері підтримки малого та середнього підприємництва в Україні;
- розглянути міжнародні механізми сприяння експорту продукції малих і середніх підприємств;
- обґрунтувати напрямки удосконалення міжнародних та національно-правових механізмів експортної діяльності малих і середніх підприємств.

Об'єктом дослідження є процес формування міжнародних та національно-правових механізмів сприяння експортній діяльності малих і середніх підприємств.

Предмет дослідження є теоретико-правові засади підтримки малого та середнього підприємництва в Україні.

Методи дослідження. Дослідження здійснюється за допомогою загальнонаукових методичних прийомів (аналіз, синтез, індукція і дедукція) та економіко-статистичних методів (порівняння, групування, аналіз динамічних рядів, графічний метод). Загальнонаукові методи використовуються у процесі обґрунтування теоретико-методологічних положень державної політики у сфері підтримки малого та середнього підприємництва (визначення змісту та особливостей формування державної політики у сфері підтримки малого та середнього підприємництва, обґрунтування механізму та методів формування сприяння експортній діяльності). Спеціальні методи використовуються при дослідженні заходів правового характеру, що стимулюють процес реалізації та

результати формування державної політики у сфер сприяння експортній діяльності малих і середніх підприємств.

Теоретична та практична цінність результатів дослідження роботи полягає у розробці пропозицій по вдосконаленню міжнародних та національно-правових механізмів експортної діяльності малих і середніх підприємств. Результати проведеного дослідження можуть бути використані в подальших наукових дослідженнях з окресленої проблематики.

Обсяг і структура випускної кваліфікаційної роботи. Випускна-кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МАЛИХ І СЕРЕДНІХ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Сутність, критерії та функції малих і середніх підприємств

Підприємництво є соціально-економічним інститутом і невід'ємним складником господарської системи країни. Відповідно до цих положень підприємницька діяльність є узаконеною формою господарювання. Зміни законодавства привели до паніки серед підприємців, що відобразилось у масовому закритті суб'єктів малого бізнесу, а саме фізичних осіб-підприємців. Водночас для розвинутих держав світу характерною є інтеграція малого та середнього підприємництва як соціально-економічного явища в загальну кон'юнктуру економіки, формуючи змішаний тип економіки. Варто відзначити, що спочатку підприємницьку діяльність розглядали винятково з позиції здійснення виробничої чи комерційної (торговельної) діяльності [14]. Однак для більш глибокого розуміння сутності досліджуваного явища пропонуємо здійснити аналіз основних підходів сучасних науковців до трактування поняття «мале та середнє підприємництво» (див. табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Систематизація підходів до визначення сутності малих та середніх підприємств [10]

№ з/п	Автор	Визначення
1	2	3
1	Череп О. [48]	особливий вид виробничо-торговельної діяльності, надання послуг чи посередництво, яке характеризується повною свободою вибору та інноваційним характером здійснення, значною ймовірністю економічного ризику та чіткою орієнтацією на досягнення певного комерційного зиску.
2	Швець Г. [50]	це самостійна, систематична господарська діяльність малих підприємств будь-якої форми власності та громадян-підприємців (фізичних осіб), яка проводиться на власний ризик з метою отримання прибутку.

1	2	3
3	Васильєва Л. М. [13]	це самостійна (за рахунок власних коштів) інноваційна діяльність громадян-підприємців та малих підприємств на власний ризик з метою отримання підприємницького доходу.
4	Шевченко О.М. [51]	невід'ємний елемент ринку, важливий чинник розвитку та ефективного функціонування економіки.
5	Білик В.В. [7]	самостійна господарська діяльність малих підприємств та громадян-підприємців, яка ведеться з метою отримання прибутку.
6	Білорус О. [9]	це особливий підвид підприємництва, що полягає у створенні і практичній реалізації нового економічного процесу або здійсненні особливого внеску у вже існуючий економічний процес, пов'язаний із підприємницькою діяльністю громадян - фізичних осіб та з функціонуванням малих підприємницьких структур різних форм власності та організаційно-правових форм з метою отримання прибутку за умови особистої зацікавленості суб'єкта підприємництва в ній і необхідності задоволення при цьому певних потреб суспільства.
7	Волощук Н. [14]	є особливим видом господарської діяльності з врахуванням творчих здібностей підприємця та інноваційних підходів, що базується на самозайнятості підприємців та членів його родини, власному ризику і майновій відповідальності, спрямований на отримання прибутку та за певними критеріями визначений чинним законодавством.
8	Коцелко С. [28]	сектор регіональної економіки, в якому функціонують суб'єкти підприємницької діяльності різних організаційно-правових форм, що здійснюють самостійну, інноваційну, систематичну, на власний ризик господарську діяльність з метою отримання економічного і соціального ефекту.
9	Сімків Л.Є., Побігун С.А. [43]	під малим підприємництвом розуміється не тільки цілеспрямована підприємницька діяльність фізичної чи юридичної особи, що пов'язана з підвищенням ризиком, заснована на використанні інноваційної ідеї, основною метою якої є максимізація прибутку за рахунок виробництва і продажу товарів, виконання різних робіт і надання різноманітних послуг з обов'язковим дотриманням норм законодавства, а також відповідність критеріям віднесення до малого підприємництва.
10	Омаров А. М. [31]	є самостійним органічним елементом ринкової економіки, який базується на ініційованій ризиковій господарській діяльності малих підприємств та фізичних осіб-підприємців з метою отримання додаткового прибутку.

*Джерело: складено автором за даними [13,51,7,9,14,28,43,31, 48, 50]

Виходячи з табл. 1.1 можемо стверджувати, що під малим та середнього підприємництвом розуміється не тільки цілеспрямована підприємницька діяльність фізичної чи юридичної особи, що пов'язана з підвищенням ризиком, заснована на використанні інноваційної ідеї, основною метою якої є

максимізація прибутку за рахунок виробництва і продажу товарів, виконання різних робіт і надання різноманітних послуг, з обов'язковим дотриманням норм законодавства, а також відповідність критеріям віднесення до малого та середнього підприємництва. Оскільки термін «мале та середнє підприємництво» більш повно відображає сутність, цілі та функції самого терміну «підприємництво», а також це поняття ближче за змістом, цілями і функціями до терміну «мале інноваційне підприємництво», далі будемо використовувати термін «підприємництво».

Багатогранність підходів щодо розуміння сутності малого та середнього підприємництва [13,51,7,9,14,28,43,31, 48, 50] свідчить про неабияку актуальність досліджуваної сфери, яка в умовах поглиблення ринкових відносин покликана сприяти формуванню економічно стійкої, збалансованої та конкурентоздатної національної економіки та забезпеченню сталого соціально-економічного й екологічного розвитку регіону з підвищенням добробуту і формуванню сприятливого життєвого середовища населення в цілому. Науковий пошук відносно змісту малого та середнього бізнесу спрямовується на дослідження регіональних проблем, особливостей і перспектив розвитку малого підприємництва в різних видах економічної діяльності з метою їх адаптації до теперішніх і майбутніх реалій [10].

З управлінським трактуванням малого та середнього підприємництва пов'язане і визначення його значення для економічного розвитку держави, зміцнення позицій держави та підвищення його конкурентоспроможності на світових ринках (визначення частки обсягів продукції малого підприємництва у ВВП країни або в обсягах регіональних внутрішніх продуктів, частки зайнятих у малому підприємстві від загальної кількості зайнятих тощо) [42].

Багато авторів, у тому числі і Омаров А. М., в управлінському трактуванні категорії «мале та середнє підприємництво» включають також соціальний та економічний складники [31]. Але якщо із суспільного погляду ця група суб'єктів відіграє одну з провідних ролей у вирішенні певних соціальних проблем суспільного життя, то з державного погляду основною метою малого

підприємництва є його економічне значення, і саме тому держава зацікавлена в розвитку малого підприємництва та його підтримці. Рішення соціальних завдань із погляду держави щодо його економічного значення відіграє важливу, але не головну роль. У зв'язку з різними завданнями можна по-різному трактувати саме поняття «мале та середнє підприємництво» виходячи з його соціального й економічного значення для держави [6, с. 18]. Соціальний підхід до поняття «мале та середнє підприємництво» характеризує його так: малі та середні підприємства, які виконують у суспільстві та економіці певні функції, визнаються особливо істотними із соціального погляду і відіграють дуже важливу роль у вирішенні певних соціальних проблем держави. Соціальна значимість малого підприємництва може розглядатися з двох позицій: із погляду значення для економічного розвитку держави (збільшення кількості платників податків та підвищення рівня стабільності) і з погляду суспільного розвитку (зниження рівня безробіття та зниження рівня злочинності) [31].

З економічної точки зору «мале та середнє підприємництво» можна охарактеризувати як групу господарюючих суб'єктів, які грають дуже важливу роль у вирішенні певних економічних завдань і виконують в економіці істотні функції, і тому їх діяльність заохочується цілою системою заходів державної підтримки [20]. Соціальний підхід до поняття «мале підприємництво» характеризує його так: малі підприємства, які виконують в суспільстві та економіці певні функції, які визнаються особливо істотними з соціальної точки зору, і грають дуже важливу роль у вирішенні певних соціальних проблем держави.

Отже, враховуючи вищесказане, під малим та середнім підприємництвом слід розуміти цілеспрямовану підприємницьку діяльність фізичної чи юридичної особи, що пов'язана з підвищеним ризиком, засновану на використанні інноваційної ідеї, основною метою якої є максимізація прибутку за рахунок виробництва і продажу товарів, виконання різних робіт і надання різноманітних послуг, що враховує економічний, соціальний, екологічний та стратегічний складники даної господарської діяльності фізичної або юридичної

особи, з обов'язковим дотриманням норм законодавства, прагнення малого підприємництва як економічної необхідності стати сполучною ланкою між великим і середнім підприємством і суспільством в особі споживача згідно із запропонованими критеріями.

У світовій практиці є різні підходи до класифікації «підприємства» та критерії віднесення його до «малого та середнього підприємства». До найбільш часто вживаних критеріїв належать: чисельність персоналу малого підприємства (середньомісячна чисельність постійних працівників і співробітників, працюючих за сумісництвом); розмір статутного капіталу; фінансові показники діяльності малого підприємства (обсяг чистого прибутку, розмір сукупного доходу, оборотність активів); вид діяльності підприємства [24]. Відповідно до законодавства України можна визначити наступні критерії малого та середнього бізнесу (табл. 1.2):

Таблиця 1.2

Критерії визначення малих та середніх підприємств в Україні

Категорія компаній	Господарський кодекс України [20]		Податковий кодекс України [32]	
	кількість працівників, чол.	річний дохід, млн євро	кількість працівників, чол.	річний дохід, млн грн
Суб'єкти мікропідприємництва фізичні особи	10	2	-	-
Суб'єкти мікропідприємництва юридичні особи	10	2	-	-
Суб'єкти малого підприємництва фізичні особи	50	10	20	20
Суб'єкти малого підприємництва юридичні особи	50	10	50	20

*Джерело: складено автором за даними [20,32]

До критеріїв віднесення підприємства або підприємства до малого та середнього, крім чисельності працівників, варто віднести цілі підприємницької діяльності, тобто соціальну та екологічну значимість підприємства для держави і суспільства. Треба зазначити, що у світовій практиці не існує не

тільки єдиних кількісних, але і якісних критеріїв визначення суб'єктів малого підприємництва. Найпоширенішими кількісними критеріями є: середня чисельність зайнятих; річний оборот (обсяг продажу); балансова вартість активів. Серед якісних критеріїв можна виділити такі: незалежність підприємства від інших суб'єктів господарювання; виконання власником підприємства функцій управління.

Європейський Союз визначає поняття малого та середнього підприємництва дещо по-іншому. Зокрема мале підприємництво поділяється на: середній бізнес, малий бізнес та мікропідприємства, причому основними факторами, які визначають розмір підприємства, є: 1) чисельність працівників; 2) річний оборот або річний баланс [16, с.243].

Відзначені показники використовуються тільки для окремих підприємств, якщо підприємство є частиною групи підприємств ці показники не використовуються. У Міжнародній організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), в яку входять високорозвинені країни, пропонують таке групування підприємств за розміром [45, с.82]:

- дуже малі – 1–19 працівників;
- малі – 20–99 працівників;
- середні – 100–499 працівників;
- великі – 500 і більше працівників.

На нашу думку, основною метою малого та середнього підприємництва є підвищення добробуту самого підприємця і членів його сім'ї. і саме ці цілі штовхають підприємця відкривати і розвивати свою справу на конкретній території й у відповідних економічних і соціальних умовах. Ці конкретні умови і повинні визначати, чим збирається займатися підприємець, наскільки цей продукт чи послуга будуть затребувані й ким, тобто умови визначаються соціальним, економічним та екологічним складниками. Виникає необхідність уведення додаткових критеріїв віднесення підприємництва або підприємства до малого, оскільки основною метою створення малих підприємств є вирішення соціальних та екологічних проблем суспільства, через що й буде збільшуватися

тися кількість малих підприємств і, як наслідок, будуть збільшуватися обсяги випуску продукції, наданих послуг малими підприємствами, тобто за допомогою рішення соціальних та екологічних проблем будуть вирішуватися економічні проблеми розвитку регіону і країни у цілому.

Малий та середній бізнес є органічним структурним елементом ринкової економіки. Цей сектор економіки історично і логічно відіграв роль необхідної передумови створення ринкового середовища. Він був первинною вихідною формою ринкового господарювання у вигляді дрібнотоварного виробництва. Саме тому дрібнотоварне підприємництво відіграло структуроутворюючу роль в історії становлення економіки ринкового типу. Ця специфіка та своєрідне функціональне призначення малого та середнього бізнесу набуває особливого значення для країн, які йдуть шляхом відтворення ринкової системи господарювання. Здатність малого та середнього бізнесу до структуроутворення ринку висуває завдання його відродження та спрямовує у число першочергових заходів реформування економіки України на її перехідному етапі [29].

В структурі сучасної економіки співіснують та органічно взаємодоповнюються малий та середній, середній та великий бізнес. Але на відміну від двох останніх малий та середній бізнес є вихідним, найбільш чисельним, а тому і найбільш поширеним сектором економіки. Відмінності між цими трьома видами бізнесу обумовлені різним рівнем суспільного розподілу праці, характером спеціалізації та усупільнення виробництва, а також вибором технологічного типу виробничого процесу [29].

Малий бізнес в країнах з розвинутою ринковою економікою виконує ряд важливих функцій як економічного, так і соціального характеру (рис. 1.1). Мале та середнє підприємництво створює конкурентні ринкові відносини, що завжди вигідно споживачам. Розвиток малого підприємництва за кордоном стимулює зростання рівня конкурентної боротьби між постачальниками. Тому, розвинені країни здійснюють політику активізації розвитку малого бізнесу. Мале та

середнє підприємництво є основою вдосконалення і розвитку країни і підвищення конкурентоспроможності її економіки.

Рис. 1.1. Функції малого та середнього підприємництва

*Джерело: складено автором за даними [5,с.61; 7, 42]

Величезні транснаціональні корпорації потребують постачальників і вважають за краще працювати з малими організаціями, адже безліч невеликих постачальників гарантують конкуренцію між собою за обсяги замовлень, якщо хтось із них не впорається, завжди знайдеться заміна. Таким чином, малий бізнес в своїй сукупності виступає надійним постачальником високоякісної продукції для великого бізнесу [18,с.57].

Малий бізнес оперативно і гнучко реагує на ринкову ситуацію і запити споживача. Децентралізованість розміщення створює додаткові робочі місця не залежно від економічної розвиненості територій. Мале підприємництво як платники податків формують не малу частину відрахувань до бюджетів всіх

рівнів. У Німеччині в легальному малому бізнесі зайнято 65% робочої сили, звідси бюджет отримує приблизно половину податків. В Угорщині, Чехії, Польщі та інших країнах Східної Європи економічний розвиток був значно активізований за рахунок підтримки малих підприємств [21, с.4].

Мале та середнє підприємництво підтримує творчість, ремесла, промисли і традиції багатьох народів. Висока «інноваційність», тобто відкриття інновацій та / або їх впровадження. Зарубіжний досвід показує, що в сфері малого підприємництва здійснюється більша частина всіх інновацій, що сприяє науково-технічному прогресу. Соціально-економічна значущість малого та середнього підприємництва може розглядатися з двох позицій: з точки зору значення для економічного розвитку держави (збільшення числа платників податків і підвищення рівня стабільності) і з точки зору суспільного розвитку (зниження рівня безробіття і зниження рівня злочинності).

Значення малого та середнього підприємництва з екологічної точки зору визначається використовуваними джерелами місцевої сировини, його близькістю до споживача, впливом малого підприємництва на своє безпосереднє оточення, невеликими фінансовими можливостями платити штрафи за межі недотримання екологічних норм. Екологічна значущість малого підприємництва може також розглядатися з точки зору значення для економічного розвитку держави (зниження собівартості і зростання прибутку - зростання оподаткованої бази) і з точки зору суспільного розвитку (створення нових робочих місць і поліпшення екологічної обстановки в регіоні). У розвинутих країнах розвиток малих підприємств сприяв політичній та економічній стабілізації, а також: формування середнього класу (Німеччина, Великобританія, Франція, Бельгія, Нідерланди, Канада, Іспанія); подолання рецесії (Ізраїль, США); створення нових ринків (Мексика, Канада, Сінгапур, Японія); послідовного проведення реформ (Китай, Польща, Чехія, Угорщина, Словаччина) [22, с.9].

В основі будь-якої розвинутої держави, крім великих корпорацій, також знаходиться малий бізнес, так як є масовою, динамічною і гнучкою формою

економічної діяльності. Саме в секторі малого бізнесу зосереджується основна маса національних ресурсів, які є живильним середовищем для середнього та великого бізнесу. За кількістю малих підприємств в світі займає позицію лідера: США, за ним - Японія, і далі йдуть Італія, Великобританія, Німеччина, Франція. Так, наприклад, в США кількість малих підприємств перевищує 20 млн.од. У країнах ЄС кількість суб'єктів малого бізнесу складає приблизно 23 млн. фірм (з них 4 млн. - дрібні і середні). Приблизно 5 млн. фірм - в європейських державах, що не входять в Європейський союз, - Канаді, Австралії, Новій Зеландії, Азії (без Японії), на Близькому і Середньому Сході і в Африці (рис. 1.2). [10, с.31]

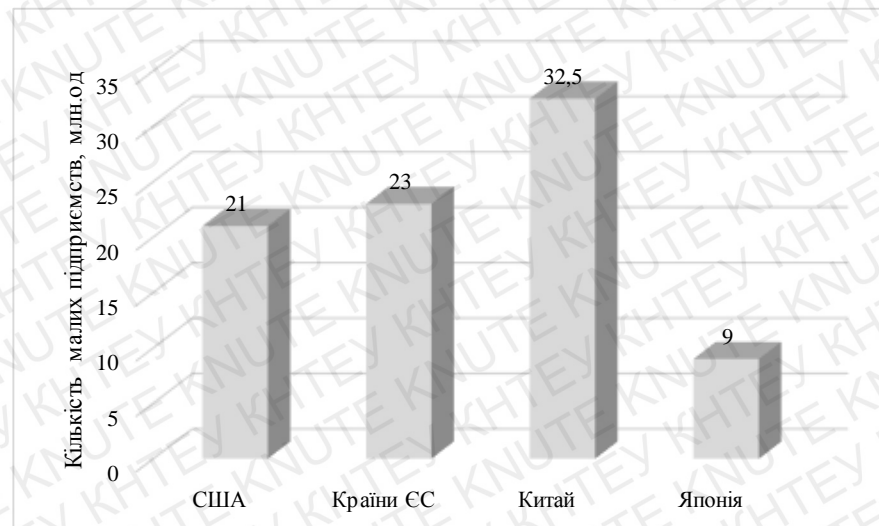

Рис. 1.2. Кількість малих підприємств в деяких розвинутих країнах світу,
млн.од

*Джерело: складено автором за даними [52, с.257]

Мале підприємництво пронизує всі сфери економіки, навіть ті, в яких на перший погляд є місце тільки великим корпораціям. Основні показники ролі малого підприємництва у різних країнах наведено у табл. 1.3.

Таблиця 1.3

**Основні показники ролі малого підприємництва у різних країнах у
2016-2019**

Значення	США	Японія	ФРН	Велико- британія	Індія	Сінгапур
Частка МП у ВВП	52	51,6	57	52	6,9	53

країни у %						
Частка МП у загальній зайнятості у %	50,1	69,5	69,3	55,5	4,5	62,3
Частка МП в кіл-ті підприємств	97,6	99,2	99,3	99,1	89,2	98,5

*Джерело: складено автором за даними [52, с.260]

В даний час, такі розвинені країни, як Японія, США, країни ЄС, Південно-східної Азії і Латинської Америки прагнуть створювати і підтримувати економічний клімат, що дозволяє рости і розвиватися малому підприємництву. Малому бізнесу держава приділяє величезну увагу, так як дуже великий його вплив на різні мікро- і макроекономічні показники, такі показники як: ВВП, попит на кредити, конкурентоспроможність держави, зайнятість населення та інші вкрай важливі економічні величини (Таблиця 1.3).

В азіатських же країнах (Китай, Тайвань, Південна Корея, Японія, Сінгапур) на першому місці стоїть промисловість, за ним сільське господарство, торгівля, транспорт, будівництво.

Таким чином, усі функції малого та середнього підприємництва покликані розвивати ініціативу працівників в умовах зростання наукоємності та інформаційної насиченості, що призводить до зміни ієрархії соціальних факторів, що впливають на ефективність і успішність соціального управління і розвитку економіки. Підприємницька діяльність містить у собі комбінацію можливостей задовольнити потреби підприємця, самореалізуватися, отримати прибуток і можливості задовольнити економічні та соціальні потреби суспільства, що обумовлює необхідність вивчення соціальних аспектів підприємництва, наукового пошуку соціальних каналів управління даним видом людської активності, розробки соціально-управлінських підходів до його регулювання.

Роль і значення малого підприємництва з точки зору формування стратегії розвитку (під якою розуміється «набір правил для прийняття рішення, яким підприємство керується в своїй діяльності в процесі досягнення довгострокових цілей розвитку» [4,с.338; 9,с.14]), полягає в тому, що саме формування так

званого «класу» малих та середніх підприємств або, якщо їх можна так назвати, «сполучним прошарком» між споживачами і великими підприємствами у вигляді малих підприємств, є фундаментом або основою економічного розвитку держави, як це показує досвід функціонування провідних країн світу - США і Західної Європи.

Стратегію розвитку малого підприємництва також можна розглядати з двох позицій: з точки зору значення для економічного розвитку держави (підприємницька діяльність - джерело коштів для існування, прибуток спрямовується на особисте споживання і для держави тільки підвищує рівень стабільності; укрупнення і розвиток підприємства збільшує прибуток і оподатковувану базу) і з точки зору суспільного розвитку (створення нових робочих місць і зниження рівня безробіття).

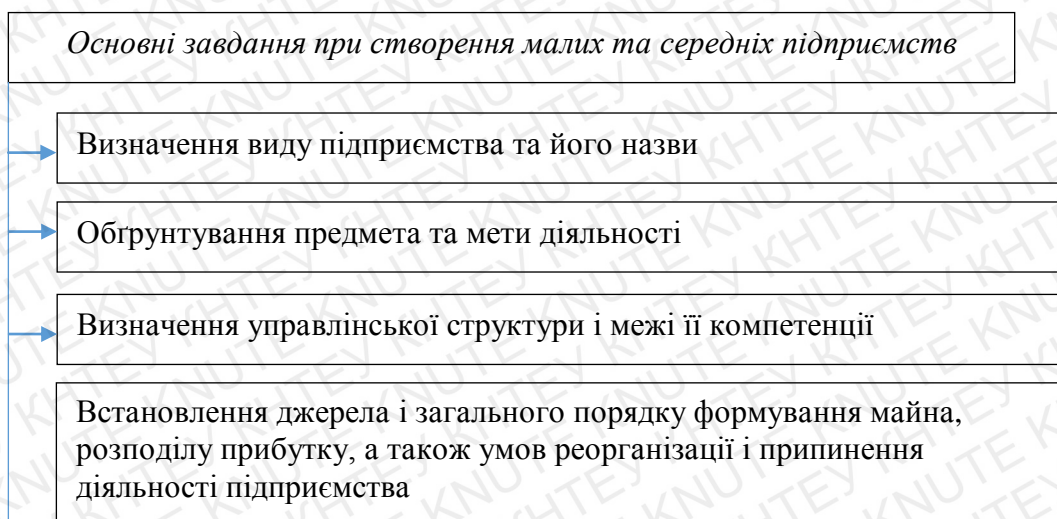
Підводячи підсумок вищевикладеному, слід сказати, що під малим та середнього підприємництвом слід розуміти цілеспрямовану підприємницьку діяльність фізичної чи юридичної особи, що пов'язана з підвищеним ризиком, засновану на використанні інноваційної ідеї, основною метою якої є максимізація прибутку за рахунок виробництва і продажу товарів, виконання різних робіт і надання різноманітних послуг, що враховує економічний, соціальний, екологічний та стратегічний складники даної господарської діяльності фізичної або юридичної особи, з обов'язковим дотриманням норм законодавства. До критеріїв віднесення підприємництва або підприємства до малого, крім чисельності працівників, та обсягів річного доходу, варто віднести цілі підприємницької діяльності, тобто соціальну та екологічну значимість підприємництва для держави і суспільства. До підприємств малого бізнесу відносяться суб'єкти господарювання з чисельністю працівників не більше 10 осіб та річною виручкою не вище 2 млн.євро. Вітчизняне визначення малого бізнесу ґрунтується на двох критеріях: зайнятості та річному доході підприємств. Малі підприємства наявні в усіх галузях економіки України і активно займаються зовнішньоторговельною діяльністю. Треба зазначити, що у світовій практиці не існує не тільки єдиних кількісних, але і якісних критеріїв

визначення суб'єктів малого підприємництва. Найпоширенішими кількісними критеріями є: середня чисельність зайнятих; річний оборот (обсяг продажу); балансова вартість активів. Серед якісних критеріїв можна виділити такі: незалежність підприємства від інших суб'єктів господарювання; виконання власником підприємства функцій управління.

1.2. Особливості організації та реєстрації малих і середніх підприємств

Законодавча база України, сформована протягом останніх років, дозволяє підприємцю створити (заснувати) підприємство з будь-якою формою власності. Створення малих та середніх підприємств як правило, здійснюється через заснування малих організаційних утворень підприємницької діяльності. Малі та середні підприємства можуть створюватися на основі будь-якої форми власності фізичними і юридичними особами. Фізичні й юридичні особи можуть бути засновниками малого підприємства, тобто тими, хто приймає рішення про його створення.

Малі та середні підприємства можуть створюватись на базі структурних підрозділів діючих підприємств, а також шляхом заснування нових організаційно-господарських утворень. Засновники мають виконати кілька завдань у процесі створення нового підприємства. До них зокрема належать (рис. 1.3):

Розробка, затвердження і реєстрація статуту підприємства

Рис. 1.3. Основні завдання при створення малих та середніх підприємств

*Джерело: складено автором за даними [20]

Конкретним засновником малого або середнього підприємства можуть виступати як один громадянин, так і члени його сім'ї або інші особи, котрі спільно ведуть підприємницьку діяльність. Якщо мале підприємство створюється однією фізичною особою або сім'єю, то воно вважатиметься індивідуальним чи приватним підприємством. Коли ж мале підприємство засновано двома або більшою кількістю громадян, то воно може мати статус кооперативу, повного товариства, товариства з обмеженою відповідальністю (з позначкою СПД), акціонерного товариства.

Важливим етапом організації малого та середнього підприємства є укладення засновницького договору. Основні його розділи такі: предмет договору; зобов'язання; права і відповідальність; порядок розв'язання суперечок; розмір статутного фонду; юридична адреса.

В Україні протягом останніх років діє типова схема реєстрації новоствореного підприємства, подана у таблиці 1.4.

Таблиця 1.4

Типова схема реєстрації новоствореного підприємства в Україні [33]

Назва послідовних дій	Короткий зміст дії	Підсумковий документ
Рішення про створення нового підприємства	Вибір видів підприємницької діяльності. Пошук партнерів. Підготовка <u>бізнес</u> -планів.	Бізнес-план
Збори засновників	Вибір організаційно-правової форми підприємства, вибори або призначення керівника новоствореного підприємства.	Витяг з протоколу зборів
Підготовка документів про заснування	Підготовка проектів статуту або договорів про заснування	Статут підприємства, договір про заснування
Підготовча організаційна робота	Звернення у реєстраційний відділ органу місцевої влади, отримання додаткової інформації та бланків документів	Довідкова інформація та бланки документів
Підготовка додаткових документів (за необхідністю)	Документи прореєстрацію юридичних осіб засновників, договір про оренду	Необхідні додаткові документи
Послуги нотаріальної	Нотаріальне засвідчення підписів керівників фірми,	Нотаріальне засвідчення

контори	копій реєстраційних посвідчень засновників та договору оренди. Сплата державного мита.	документів. Квитанція про сплату державного мита.
Звернення до банку (за необхідністю)	Формування 30% статутного фонду ТОВ н тимчасовому розрахунковому рахунку.	Довідка банківської установи
Звернення до державного органу реєстрації	Подання необхідних документів, включаючи додаткові та квитанцію про сплату реєстраційного збору	Прийняття рішення про реєстрацію
Здійснення процесу реєстрації у державному органі	Виписка і видача свідоцтва про реєстрацію. Направлення реєстраційних карток до органу статистики та податкової інспекції.	Свідоцтво про реєстрацію підприємства

продовження табл. 1.4

Дії податкової інспекції	Вимога додаткових відомостей про керівників. Здійснення відмітки про реєстрацію. Занесення до державного реєстру юридичних осіб.	Відмітка про реєстрацію у податкової інспекції
Дії органу статистики	Занесення до Єдиного державного реєстру підприємств і організацій. Встановлення ідентифікаційного коду і кодів класифікаційних ознак.	Ідентифікаційний код і коди класифікаційних ознак у свідоцтві про реєстрацію
Дії банківської установи	Прийняття необхідних документів. Відкриття поточного рахунку. Оформлення перепусток.	Відкритий р/рах. Перепустки службовим особам
Реєстрація підприємства у спеціальних фондах	Здійснення відмітки про реєстрацію у Пенсійному фонді, фонді страхування від безробіття, ФСНВ	Відмітка ПФ та ін фондів.
Звернення до місцевого відділу внутрішніх справ	Прийняття необхідних документів і видача дозволу на виготовлення печатки і штампів.	Дозвіл на виготовлення печатки і штампів
Звернення до штемпельно-гравірувальної майстерні	Виготовлення печатки і штампів для заснованого підприємства	Печатка і штампи
Ліцензування видів підприємницької діяльності	Видача дозволу (ліцензії) на здійснення окремих видів підприємницької діяльності	Ліцензія

З метою реєстрації новоствореного підприємства подають документи [33]:

- рішення власника майна або вповноваженого органу про організацію малого підприємства (за наявності двох або більшої кількості власників договір про заснування);
- статут підприємства;
- письмове підтвердження юридичної адреси суб'єкта підприємництва;
- реєстраційна картка (роль заяви засновника про реєстрацію підприємства);
- квитанція про сплату мита за реєстрацію підприємства.

Орган державної реєстрації при видачі свідоцтва про реєстрацію не має права вимагати від підприємця документів зверх передбаченого законом переліку. Сума сплати встановлюється Кабінетом міністрів залежно від обраної організаційної форми та виду підприємницької діяльності. Місцева рада

народних депутатів має право встановлювати пільгову плату за державну реєстрацію. Для реєстрації подають оригінали документів.

Засновницькі документи не повинні містити положень, що суперечать чинному законодавству. Повинні складатися державною чи іншою мовою відповідно до ст.11 Закону України від 25.04.2019 № 2704-VIII «Про забезпечення функціонування української мови як державної», підписуються заявником, прошиваються та пронумеровуються [40].

Державна реєстрація СПД здійснюється (при наявності всіх документів) за заявочним принципом не більше 5-ти робочих днів. Номер свідоцтва про державну реєстрацію має відповідати ідентифікаційному кодові, за яким СПД включений до державного реєстру звітних статистичних одиниць. Орган державної реєстрації зобов'язаний у 10-тиденний термін з дня реєстрації подати по одному примірнику реєстраційної картки до відповідної державної податкової інспекції та до органу статистики [33].

Філії (відділення), представництва, створені СПД не потребують державної реєстрації. Внесення змін (доповнень) до засновницьких документів оформляють додатками або викладають в новій редакції з додержанням вимог. При зміні місцезнаходження (місця проживання) СПД у 7-денний термін з дня виникнення зміни зобов'язані:

- у письмовій формі повідомити орган державної реєстрації про нове місцезнаходження (невиконання цієї вимоги в зазначений термін є підставою для звенення органу ДР до арбітражного суду з позовом);
- внести відповідні зміни до своєї реєстраційної картки;
- подати свідоцтво для внесення відповідних змін.

Скасування державної реєстрації здійснюється за особистою заявою, а також на підставі рішення суду в таких випадках:

- визнання недійсними або такими, що суперечать чинному законодавству, засновницьких документів;
- неповідомлення про зміну місцезнаходження суб'єкта підприємницької діяльності.

Важливим документом правового регулювання загального характеру для малих та середніх підприємств є статут підприємства. Статут підприємства – це певна сукупність правил, що регулюють діяльність підприємства та його взаємовідносини з іншими суб'єктами господарювання.

В господарській практиці не існує єдиних вимог до структури статуту. В основному він містить такі розділи [20]:

- 1) загальні положення;
- 2) завдання і функції підприємства;
- 3) виробничо-господарська діяльність;

Статут малого та середнього підприємства розробляють і затверджують його засновники. Він є юридичним документом, що визначає діяльність підприємства.

У статуті наводиться повна характеристика всіх напрямків діяльності підприємства (рис. 1.4):

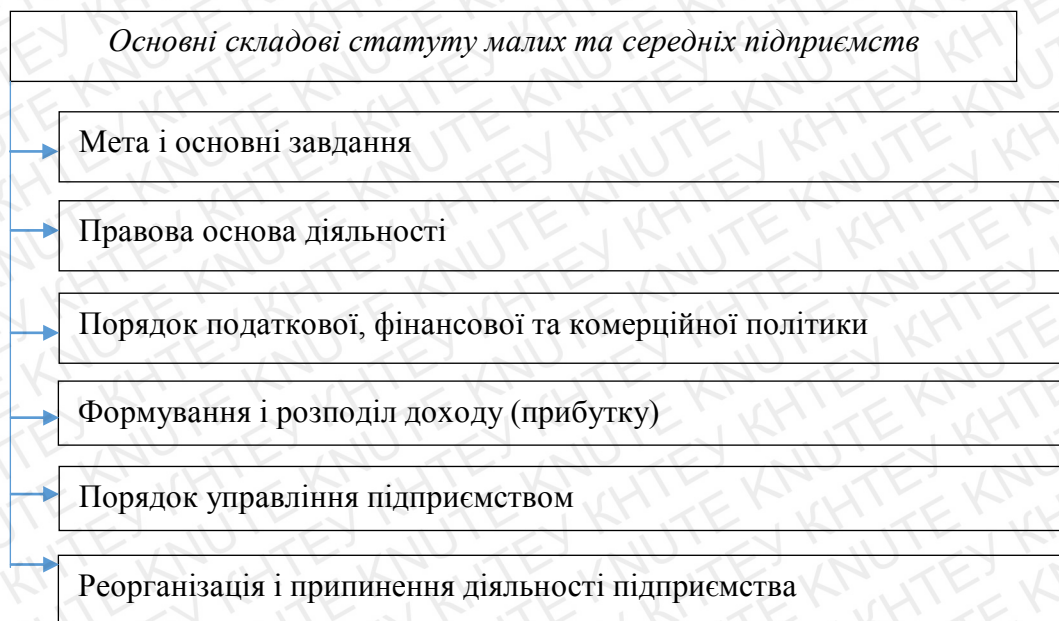

Рис. 1.4. Основні складові статуту малих та середніх підприємств

*Джерело: складено автором за даними [20]

У статуті також визначаються: вид підприємства, його повна назва, місцезнаходження, товарний знак тощо. Для малого або середнього

підприємства у формі акціонерного товариства законом України “Про господарські товариства” передбачені обов’язкові вимоги до змісту документів про заснування. До таких вимог належать відомості про: вид товариства; предмет і мету діяльності; склад засновників і учасників (членів); повну назву і місцезнаходження; розмір і порядок формування статутного фонду товариства; порядок розподілу доходів і збитків; склад і компетенцію органів управління; порядок прийняття рішень щодо внесення змін у документи про заснування, а також про ліквідацію або реорганізацію товариства [41].

У статуті малого та середнього підприємства у формі акціонерного товариства подаються відомості про категорії акцій та їх номінальну вартість. У документах про заснування товариства з обмеженою відповідальністю крім відомостей, що є однаковими для обох видів товариств, необхідно додавати інформацію про розмір частки кожного з учасників, про розмір, склад та порядок вкладення ними (учасниками) внесків. У документах обох видів товариств відображається порядок участі акціонерів в управлінні, внесення додаткових коштів, розподіл прибутку, величина резервного фонду [41].

Обравши вид діяльності, визначивши найбільш ефективну форму організації, ще раз добре поміркувавши, усе зваживши і прийнявши остаточне рішення, можна переходити до наступного етапу - підготовки засновницьких документів для державної реєстрації компанії.

До засновницьких документів, що підтверджують статус юридичних осіб, без яких неможливо заснувати фірму, належить статут та установчий договір, створення малих підприємств, товариств, асоціацій, об’єднань підприємств та інших підприємницьких структур неможливе без цих основних документів. Для тих, хто створює приватні фірми на правах малих підприємств з індивідуальною формою організації бізнесу, необхідним документом є статут підприємства, а для підприємств із колективною формою організації бізнесу (товариства, об’єднання підприємств тощо) необхідні статут та установчий договір.

Підготовці засновницьких документів слід приділяти пильну увагу, оскільки саме вони регулюють багато важливих аспектів діяльності підприємницьких структур. Таким чином, засновницькі документи – не проста формальність, а проект вашої майбутньої справи [41].

Статут підприємства - це офіційно зареєстрований документ, який визначає форму власності підприємства, сферу його діяльності, спосіб управління та контролю, порядок утворення майна підприємства та розподілу прибутку, порядок реорганізації та інші положення, які регламентують діяльність юридичної особи. Статут підприємства - це його мала конституція, його основний закон.

Завдання статуту - дати найбільш повне уявлення про правовий статус підприємства (фірми) як самостійного суб'єкта підприємницької діяльності, що має всі права юридичної особи, про його внутрішній механізм, управління і самоуправління, режим формування та розпорядження його коштами і прибутком. Таке призначення статуту виявляється і в його структурі, яка, як правило, складається з ряду розділів (статей). Всі розділи мають міститися у статутах усіх видів підприємств, незалежно від їх організаційних форм власності. Разом із тим, деякі розділи можуть об'єднуватися, а “наповнення” цих розділів конкретними положеннями залежить від виду підприємства, вимог та бажань власників. Організація підприємства, якщо осіб, які бажають його заснувати, дві або більше, починається з розробки та прийняття установчого договору [41].

Установчий договір - це угода (договір), яка укладається між двома або кількома засновниками щодо створення підприємства (фірми) певним шляхом, суть установчого договору полягає в тому, що він є одним із різновидів згоди про спільну господарську діяльність з утворенням самостійної юридичної особи.

В установчому договорі визначаються предмет угоди, назва та юридична адреса підприємства (фірми), статутний фонд, відповідальність засновників та інші умови функціонування підприємства (фірми). Зміст установчого договору

- об'єднання майна (капіталів) і підприємницьких зусиль з метою отримання прибутку. Тому головним для установчого договору є визначення всіх параметрів взаємовідносин між учасниками фірми, насамперед майнового та організаційного характеру. Установчий договір набирає сили з моменту його підписання всіма засновниками (учасниками) фірми [41].

Засновницькі документи - важливий атрибут підприємницького бізнесу. Вони підтверджують юридичний статус підприємства, тому потребують професійного підходу до укладання, таку роботу, як правило, доручають фахівцям (юристам, економістам). Разом із тим, користуючись кваліфікованими довідковими матеріалами, а також ознайомившись з основними положеннями законодавчих актів щодо підприємницьких структур, можна провести цю роботу самостійно [15, с. 93].

Процес укладання засновницьких документів передбачає: підготовчу роботу, в ході якої визначають цілі, завдання, методи організації підприємства; попередні переговори з потенційними засновниками (учасниками) для підприємств з колективною формою власності; збирання й узагальнення необхідних матеріалів; створення робочої групи для розробки статуту та засновницького договору; юридичні й економічні консультації щодо змісту засновницьких документів; підготовку і проведення установчих зборів.

Отже, право на здійснення підприємницької діяльності мале та середнє підприємство набуває лише після акту державної реєстрації такої діяльності; в іншому разі така діяльність є незаконною. Існують певний порядок і умови реєстрації нового підприємства. Будь-яка підприємницька структура вважається створеною і набуває права юридичної особи з дня її реєстрації у державній адміністрації місцевої влади за місцем знаходження підприємства (фірми) або за місцем проживання підприємця. Завершальним етапом створення і реєстрації підприємства є відкриття розрахункового рахунку у відповідному банку за місцем знаходження новоствореного підприємства. Процедура державної реєстрації виходить з принципів: орган реєстрації не

виконує наглядових функцій по контролю за діяльністю підприємств і не несе відповідальності за неправдиві дані про місцезнаходження підприємства.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ТА НАЦІОНАЛЬНО-ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ ЕКСПОРТУ СЕРЕДНІХ ТА МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ

2.1 Державна політика у сфері розвитку малого і середнього підприємництва в Україні

Формування в Україні ринкових засад господарювання передбачає активний розвиток різних форм малого підприємництва. Мале підприємництво виступає драйвером економічних відносин та є ознакою сучасної розвиненої економіки. Проте нині внесок малих підприємств у розвиток економіки є недостатнім. У період криз постає необхідність державної підтримки підприємств, а особливо малого та середнього бізнесу. Сучасний стан фінансового ринку в Україні зумовив погіршення показників фінансової діяльності суб'єктів господарювання, що призвело до масових банкрутств підприємств.

Державне регулювання малої підприємницької діяльності є системою економічного, соціального, організаційного, правового та політичного забезпечення сприятливого бізнес-клімату для формування й розвитку малого підприємництва. Реалізація справедливої регуляторної політики держави у сфері малого бізнесу сприяє реалізації його потенціалу як одного з векторів економічного зростання [3, с.31].

Розглядаючи особливості державної політики у сфері сприяння розвитку малого і середнього підприємництва в Україні, бачимо, що здебільшого воно визначається заходами держави з поліпшення інвестиційного клімату, сприяння реалізації підприємницьких ініціатив, формування умов для фінансової підтримки та пільгового оподаткування, тощо. Проте сьогодні відсутня однаковість у поглядах науковців на визначення поняття державної підтримки. Найдоцільніші з них представлені у табл. 2.1.

**Підходи до визначення поняття «державна фінансова підтримка
малого бізнесу»**

Представники	Зміст	Перевага	Недолік
Омаров А. М. [31], Васильєва Л. М. [13], Волощук Н. [14]	Розуміння державної фінансової підтримки через її складові.	Виокремлення у складі бюджету видатків для підтримки малого бізнесу.	Трактування державної фінансової підтримки через прямі методи.
Білик В.В. [7], Шевченко О.М. [51], Сімків Л.Є., Побігун С.А. [43]	Ототожнення державної та державної фінансової підтримки.	Акцентування уваги на пріоритетності державної фінансової підтримки.	Ототожнення цілого й частини.
Коцелко С. [28], Білорус О. [9]	Розгляд державної підтримки в контексті окремих видів діяльності малого бізнесу.	Виокремлення пріоритетних видів малого бізнесу.	Містить не всі складові державної фінансової підтримки.

Джерело: розроблено автором на основі джерел [2; 4; 5]

Верховна Рада України забезпечує нормативно-законодавчу базу державної політики підтримки щодо прийняття законів та інших актів. Провідне місце у системі державної підтримки розвитку малого бізнесу посідає фінансова підтримка, механізм надання якої визначається законами України про державний бюджет на відповідний рік. До 2012 року державна фінансова підтримка могла надаватися лише державним підприємствам чи підприємствам, у майні яких частка державної власності перевищувала 50%. Це обмежувало можливості підприємств інших форм власності. Відносини, пов'язані з розвитком малого підприємництва в нашій країні, базуються на засадах Конституції України (головного Закону України) [27] та регулюються Господарським, Цивільним, Податковим кодексами [20, 32], Законом України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» [38], іншими законодавчими актами та міжнародними договорами, згода на обов'язковість дотримання яких надана Верховною Радою України.

Відповідно до цих нормативних документів поняття малого бізнесу в Україні об'єднує такі дві категорії [20, 27, 32, 38]:

- 1) суб'єкти малого підприємництва (юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, середня кількість працівників яких за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності яких не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України);
- 2) суб'єкти мікропідприємництва (зазвичай фізичні особи-підприємці, у яких вказані показники не перевищують 10 осіб та 2 мільйонів євро відповідно).

Конституція України у ст. 42 закріплює право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом [27]. Розд. 4 Господарського кодексу України (далі - ГКУ) присвячена господарській комерційній діяльності, де зазначено, що підприємництво - це самостійна, ініціативна, систематична господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [20].

Деякі суперечності викликає й застосування термінів «малий бізнес», «мале підприємництво» та «малі підприємства». Варто зауважити, що у господарській практиці підприємництво і бізнес звичайно ототожнюються. Але це лише зовнішня форма. Бізнес - це комплексна категорія, яка з одного боку охоплює відносини, які виникають між усіма учасниками ринкової економіки, і включає не тільки підприємців, але і споживачів, найманих робітників відповідних структур, а з іншого боку вміщує в собі такі поняття, як заняття, власна справа, угода, договір, підприємництво, ділове життя, прибуток та ін.

Однією із пріоритетних задач державної політики є розвиток і підтримка суб'єктів малого підприємництва, а також створення сприятливих правових, економічних і політичних умов. Розвиток малого підприємництва займає чільне місце серед реформ, які передбачені Стратегією сталого розвитку «Україна - 2020» [39]. Відтак, якість здійснюваної реформи матиме вплив на розвиток та ефективне функціонування підприємництва загалом.

Суб'єкти малого підприємництва здійснюють свою діяльність переважно на локальному ринку, забезпечуючи задоволення споживчих запитів. До основних ознак малого підприємництва можна віднести: невеликий ринок збуту ; правова незалежність (підприємство управляється не через формалізовану управлінську структуру, а власником або партнерами-власниками, які самі контролюють свій бізнес); швидке реагування на зміни у ринковій системі.

Правові та економічні засади державної політики у сфері підтримки та розвитку малого підприємництва визначає Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого та середнього підприємництва» [38]. Нормативно-правовий акт можна назвати «рамковим», оскільки він декларує політику намірів, а реальних механізмів розвитку та підтримки підприємництва не зазначає.

Законом України «Про розвиток та державну підтримку малого та середнього підприємництва» визначається мета і принципи державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва в Україні. Мета розкривається у таких напрямках: створенні сприятливих умов для розвитку малого і середнього підприємництва; забезпеченні розвитку суб'єктів малого і середнього підприємництва з метою формування конкурентного середовища та підвищення рівня їх конкурентоспроможності; стимулювання інвестиційної та інноваційної активності суб'єктів малого і середнього підприємництва; сприяння провадженню суб'єктами малого і середнього підприємництва діяльності щодо просування вироблених ними товарів (робіт, послуг), результатів інтелектуальної діяльності на внутрішній і зовнішній ринки; забезпечення зайнятості населення шляхом підтримки підприємницької ініціативи громадян [38].

Відповідно до Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого та середнього підприємництва» принципами державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва в Україні є: 1) ефективність підтримки малого і середнього підприємництва; 2) доступність

отримання державної підтримки суб'єктами малого і середнього підприємництва; 3) забезпечення участі представників суб'єктів малого і середнього підприємництва, громадських організацій, що представляють інтереси суб'єктів малого і середнього підприємництва, у формуванні та реалізації державної політики в зазначеній сфері; 4) створення рівних можливостей для доступу суб'єктів малого і середнього підприємництва, що відповідають вимогам, передбаченим загальнодержавними, регіональними та місцевими програмами розвитку малого і середнього підприємництва, до участі у виконанні таких програм та для отримання державної підтримки; 5) ефективність використання бюджетних коштів, передбачених для виконання зазначених програм; 6) відкритість і прозорість проведення процедур надання державної підтримки; 7) доступність об'єктів інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва для всіх суб'єктів малого і середнього підприємництва [38].

Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого та середнього підприємництва» визначає такі основні напрями державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва в Україні є: 1) удосконалення та спрощення порядку ведення обліку в цілях оподаткування; 2) запровадження спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності для суб'єктів малого підприємництва, що відповідають критеріям, встановленим у податковому законодавстві; 3) залучення суб'єктів малого підприємництва до виконання науково-технічних і соціально-економічних програм, здійснення постачання продукції (робіт, послуг) для державних та регіональних потреб; 4) забезпечення фінансової державної підтримки малих і середніх підприємств шляхом запровадження державних програм кредитування, надання гарантій для отримання кредитів, часткової компенсації відсоткових ставок за кредитами тощо; 5) сприяння розвитку інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва; 6) гарантування прав суб'єктів малого і середнього підприємництва під час здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності; 7) сприяння спрощенню дозвільних процедур та

процедур здійснення державного нагляду (контролю), отримання документів дозвільного характеру для суб'єктів малого і середнього підприємництва та скороченню строку проведення таких процедур; 8) організація підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для суб'єктів малого і середнього підприємництва; 9) впровадження механізмів сприяння та стимулювання до використання у виробництві суб'єктами малого і середнього підприємництва новітніх технологій, а також технологій, які забезпечують підвищення якості товарів (робіт, послуг)[38].

У сучасних умовах євроінтеграційних процесів важливе значення має питання щодо ролі та місця держави у правовому регулюванні підприємницької діяльності, форм та методів державного впливу на суб'єктів підприємницької діяльності із врахуванням оптимального співіснування механізмів саморегуляції підприємницької сфери та державного регулювання бізнесу.

У зв'язку із ратифікацією Угоди про асоціацію з ЄС Україна зобов'язана змінити національне законодавство відповідно до з норм Регламентів і Директив ЄС [48]. Зараз перед законодавцями постала важлива задача - розробити ефективну нормативну базу для регулювання підприємницьких відносин, що поєднують у собі з одного боку інтереси суб'єктів господарювання, а з іншого - обов'язок держави дотримуватись правил ринкової конкуренції [48].

Позитивними моментами можна вважати прийняття нормативно-правових актів щодо дерегулювання підприємницької діяльності. Серед них Закони України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення порядку відкриття бізнесу», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення процедури державної реєстрації припинення підприємницької діяльності фізичних осіб - підприємців за заявничим принципом», «Про ліцензування видів господарської діяльності», «Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців» та ін [44, с. 99].

1 липня 2014 р. було прийнято Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» [42]. Даний нормативно-правовий акт встановлює правові засади проведення моніторингу державної допомоги суб'єктам господарювання, здійснення контролю за допустимістю такої допомоги для конкуренції. Він спрямований на забезпечення захисту та розвитку конкуренції, підвищення прозорості функціонування системи державної допомоги та дотримання міжнародних зобов'язань України у сфері державної допомоги. Проте даний документ набув чинності лише 2 серпня 2017 р., окрім ч. 2 ст. 6, ч. 1 та п. 6-10 ч. 2 ст. 8, ч. 2 ст. 14 [42]. Однак, до сих пір деякі важливі для врегулювання аспекти залишаються поза увагою законодавства, зокрема, прийняття рішення Антимонопольним комітетом України про припинення та повернення незаконної державної допомоги, збирання та проведення аналізу інформації про заходи з підтримки суб'єктів господарювання за рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів, вимагання від надавачів та отримувачів державної допомоги, їх посадових осіб інформації, у тому числі з обмеженим доступом, необхідної для прийняття рішень тощо.

Враховуючи існуючу фінансово-економічну ситуацію країни, вкрай важливим є питання скорішого запровадження можливих правових регуляторів, а також застосування європейських правил державної допомоги. Розвиток малого підприємництва регіону насамперед залежить від загального стану і політики розвитку малого бізнесу в країні. Взаємодія органів держави із суб'єктами підприємництва відіграє неабияку роль.

Суб'єкти малого бізнесу значним чином втягнуті в процес інтеграції України у Європейський економічний простір. Звідси випливають обов'язки держави щодо уніфікації законодавства та нормативно-правового регулювання; вдосконалення національної системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності відповідно до загальновизнаних стандартів. Так, наприклад, Європейська хартія малих підприємств, ухвалена у 2000 р., визначає мале підприємство як хребет економіки Європейського Союзу [24]. Вони є ключовим джерелом робочих місць і благодатним ґрунтом для бізнесових ідей

[24]. У процесі реалізації євроінтеграційних завдань Україна бере участь у різноманітних міждержавних програмах. Програма «Конкурентоспроможність підприємств малого і середнього бізнесу (COSME) (2014-2020)» має на меті розвиток українського підприємницького середовища, створення умов для популяризації підприємництва та формування культури бізнесу. Даний документ передбачає усунення зайвих регуляторних бар'єрів, імплементацію «Акта малого бізнесу для Європи (Small Business Act for Europe)», в якому зазначено 10 основних принципів, на яких ґрунтується політика країн ЄС щодо малого підприємництва [53]. Метою цього нормативного акта є створення нового рівня правового середовища для малого бізнесу в країнах-членах ЄС.

Отже, правове регулювання малого бізнесу в аспекті формування державної політики підтримки його розвитку охоплює специфічну діяльність щодо встановлення юридичних норм та засобів їх реалізації, а також діяльність безпосередніх учасників відносин - суб'єктів підприємництва. Сучасні аспекти формування правової бази з регулювання малих підприємств потребують пошуку нових підходів до регулювання малого підприємництва. Було розглянуто основні міжнародні та вітчизняні нормативні документи, що регулюють політику підтримки малого бізнесу. Варто додати, що послідовна імплементація положень Угоди про асоціацію з ЄС та дерегулювання підприємництва покликані спростити налагодження ділових контактів як у торговельній, так і в інвестиційній сферах, надати можливість ефективного захисту інтересів суб'єктів підприємництва на внутрішньому та зовнішньому ринках відповідно до міжнародного правового інструментарію. Сьогодні одним із головних аспектів правового регулювання малого підприємництва є допомога українським компаніям у виході на ринки ЄС.

2.2 Міжнародні механізми сприяння експорту продукції малих і середніх підприємств

Нормативну основу правового регулювання підприємницької діяльності закладено в Конвенції ООН про позовну давність у міжнародній купівлі-продажу товарів, Конституцією України, Господарським та Цивільним кодексами України, іншими нормативно-правовими актами, які на принципово нових засадах регулюють відносини, що виникають у підприємницькому секторі економіки (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Нормативно-правові акти, що регулюють міжнародну торговельну діяльність підприємств малого бізнесу

Нормативний документ	Характеристика
Конвенція ООН про позовну давність у міжнародній купівлі-продажу товарів від 14.06.1974 [26]	Визначає загальні вимоги до регулювання міжнародних угод купівлі-продажу
Цивільний кодекс України: Кодекс від 16.01.2003 р. № 435-IV [47]	Регулює правила організації бізнесу малими підприємствами
Господарський кодекс України: Кодекс від від 16.01.2003 № 436-IV [20]	Регулює правила організації бізнесу малими підприємствами
Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 № 959-XII [35]	Визначає загальні засади ЗЕД в Україні
Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV [36]	Регулює сферу міжнародних договірних відносин
Інкотермс 2010 [25]	Міжнародні правила, визнані урядовими органами, юридичними компаніями і комерсантами по всьому світу як тлумачення найбільш застосовних в міжнародній торглі.
Податковий кодекс України [32]	Регулює податкові аспекти здійснення ЗЕД малими підприємствами

Відповідно до Господарського кодексу (стаття 39), якщо чинним міжнародним договором, згоду на обов'язковість якого надано Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що є в законодавстві України про захист прав споживачів, то застосовуються правила міжнародного договору [20]. Також у ст. 50 ГК вказується, що у разі якщо чинним міжнародним договором, згоду на обов'язковість якого надано Верховною Радою України, встановлено інші правила щодо підприємництва, ніж ті, що передбачено

законодавством України, застосовуються правила міжнародного договору. Правила міжнародних договорів України, чинних на момент прийняття Конституції України, застосовуються відповідно до Конституції України в порядку, визначеному цими міжнародними договорами. Згідно п.4 ст. 265 ГК сторони для визначення умов договорів поставки мають право використовувати відомі міжнародні звичаї, рекомендації, правила міжнародних органів та організацій, якщо це не заборонено прямо або у виключній формі цим Кодексом чи законами України. При цьому, відповідно до ст. 344 ГК, загальні умови розрахункових відносин з іноземними державами визначаються міжнародними договорами. Порядок розрахунків і ведення банківських рахунків встановлюється договорами, що укладаються уповноваженими на це банками [20].

Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність» ідентифікується місце міжнародних договорів у процесі здійснення зовнішньоекономічної діяльності суб'єктами господарювання на території України. Відповідно до ст. 6 даного закону, суб'єкти, які є сторонами зовнішньоекономічного договору (контракту), мають бути здатними до укладання договору (контракту) відповідно до цього та інших законів України та/або закону місця укладання договору (контракту). Зовнішньоекономічний договір (контракт) складається відповідно до цього та інших законів України з урахуванням міжнародних договорів України. Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності при складанні тексту зовнішньоекономічного договору (контракту) мають право використовувати відомі міжнародні звичаї, рекомендації, правила міжнародних органів та організацій, якщо це не заборонено прямо та у виключній формі цим та іншими законами України [35].

Відповідно до Закону України «Про міжнародне приватне право» міжнародний договір України - чинний міжнародний договір України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України. Якщо міжнародним договором України передбачено інші правила, ніж встановлені цим Законом, застосовуються правила цього міжнародного договору [36].

Право, що підлягає застосуванню до приватноправових відносин з іноземним елементом, визначається згідно з колізійними нормами та іншими положеннями колізійного права цього Закону, інших законів, міжнародних договорів України [36].

Одним із джерел правового регулювання експортних операцій у сфері малого бізнесу є звичаї ділового обороту. Так, звичаєм, що зафіксований у відповідному документі, є Міжнародні правила інтерпретації комерційних термінів, підготовлені Міжнародною торговою палатою у 1955 р. (далі - Правила Інкотермс), що на сьогодні діють у редакції від 2010 р. Такі звичаєві норми використовуються при укладанні суб'єктами підприємницької діяльності України всіх форм власності договорів, у тому числі зовнішньоекономічних договорів (контрактів), предметом яких є товари [25].

Обраний термін Інкотермс повинен відповідати товару, способу його транспортування і, крім того, відображати, наскільки сторони мають намір внести додаткові зобов'язання, наприклад, зобов'язання продавця або покупця щодо організації перевезення або страхування. Пояснення до кожного терміна містять інформацію, корисну для здійснення такого вибору. Який би термін не був обраний, сторонам слід враховувати, що на тлумачення їх договору можуть вплинути звичаї портів чи інших пунктів [25].

Окрім того, в силу загального дозволу сторони договору можуть керуватися звичаями ділового обороту в загальному порядку, а саме - у тих випадках, коли відповідна умова договору не визначена імперативною нормою, домовленістю сторін або диспозитивною нормою [25].

Особлива увага в системі засобів нормативно-правового регулювання належить валютному контролю, основною метою якого є дотримання валютного законодавства при проведенні операцій у рамках зовнішньоекономічної діяльності.

Основні задачі валютного контролю:

- контроль за надходженням виручки за експортовані товари;

- контроль за проведенням обов'язкового продажу валютної виручки експортерами;
- контроль за надходженням товарів за бартерними контрактами;
- контроль за надходженням товарів в Україну за імпортними операціями.

В документі «Про Стратегію сталого розвитку «Україна - 2020»» відзначаються такі загальні чинники, що стримують розвиток малого підприємництва в Україні [39]:

- обмеженість внутрішніх фінансових ресурсів та ускладнений доступ до зовнішніх джерел фінансування, складність залучення значних інвестицій;
- складність, тривалість і, як наслідок, значна вартість проходження дозвільних і погоджувальних процедур;
- недостатній рівень відповідальності посадових осіб дозвільних служб та низький рівень обізнаності підприємців про механізм притягнення їх до відповідальності;
- складність процедури започаткування бізнесу й виходу з бізнесу;
- обмеженість інформаційного, консультативного та методичного забезпечення підприємницької діяльності, серед іншого з питань сертифікації продукції та послуг, а також упровадження систем управління якістю;
- недосконалість системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для підприємницької діяльності;
- недостатньо налагоджений механізм партнерства у сфері корпоративно-соціальної відповідальності;
- недостатній рівень доцільності прозорості регуляторної діяльності, що не дозволяє суб'єктам господарювання планувати власну діяльність;
- відсутність дієвого механізму підтримки інноваційної діяльності;
- складний доступ вітчизняного малого бізнесу до сучасних технологій;
- недостатня активність представників малого бізнесу щодо захисту власних інтересів;
- недостатньо розвинена система інфраструктури підтримки підприємництва;

- недостатній рівень залучення молоді до підприємництва;
- низька активність сільського населення до започаткування власної справи;
- недосконала система державного нагляду за підприємницькою діяльністю;
- складність процедур сертифікації і стандартизації товарів і послуг.

Практика здійснення ЗЕД підприємств доводить той факт, що малий бізнес знаходиться в нерівних умовах порівняно з крупними компаніями за наступними параметрами: доступ до фінансових ресурсів, доступ до державних інвестицій, нестача інформації та брак коштів на проведення досліджень кон'юнктури ринку, освоєння нової продукції, отримання сучасних технологій, інформації і т.д. Ці бар'єри ще більш ускладнені в Україні та інших перехідних економіках, яким притаманні нерозвиненість фінансової сфери, недосконалість функціонування господарських механізмів, відсутність ринкового досвіду у підприємців та урядовців. Тому, як правило, управління зовнішньоекономічних операцій дрібних підприємств здійснюється в контексті підсилення власної конкурентоспроможності, планування діяльності та використання численних протекціоністських заходів з боку держави щодо стимулювання його діяльності. Про неабияку роль МП в економічній системі держави свідчить той факт, що в усіх розвинених країнах продукція, вироблена на малих підприємствах, перевищує 50% валового продукту, а чисельність зайнятих може наближатися до 80 % (як, наприклад, в Японії). Частка малих підприємств конкретної галузевої спеціалізації може бути набагато вище наведених середніх показників [12, с.113].

Проведений нами аналіз правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності дозволяє висловити думку про те, що кількісно вона врегульована більш ніж достатньо, але невизначеність норм цих законів та наявність протиріч один одному створюють умови для будь-яких зловживань як недобросовісними суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, так і посадовими особами, які здійснюють контроль за цією діяльністю.

Аналізуючи коло функцій нормативно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності, які делеговані регіональним та місцевим органам влади і самоврядування, фахівцями з правових питань відмічено, що регулятивні важелі зміщені в бік ланки центральних органів влади. Це значно звужує можливості впливу більш низьких рівнів державного управління на розвиток зовнішньоекономічної діяльності, особливо на фоні централізації бюджетного процесу і відповідною нестачею власних коштів для здійснення регулятивних заходів. До речі, такий стан справ суперечить європейській регіональній політиці.

Наступним суперечливим моментом нормативно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності у порівнянні з задекларованими принципами є те, що свобода зовнішньоекономічного підприємництва де-факто має значно менший обсяг, ніж де-юре. Великою мірою це обумовлено непрозорістю як самого законодавства, так і дій державних органів влади з його реалізації. Проблеми зон зі спеціальним режимом інвестиційної та інноваційної діяльності прямим чином пов'язані з відсутністю або неефективністю механізмів державного і суспільного контролю за функціонуванням цих утворень [12, с.115].

Не завжди дотримується принцип юридичної рівності і недискримінації через проблеми корупції та об'єктивних рис української бізнес та політичної культури (недовіри до легально-правових механізмів розв'язання суперечок і проблем, відсутність почуття соціальної відповідальності тощо).

Особливо це стосується питань дозвільного характеру, доступу до ресурсів, прихованого монополізму та ін. Становлення національного господарського законодавства в Україні пов'язане з труднощами, спричиненими насамперед економічними та соціально-політичними факторами.

По-перше, прийняття законодавчих актів відбувається в умовах існування старого загальносоюзного законодавства, яке склалося у період панування державної власності як основи економічної системи, директивного планування та принципу демократичного централізму в керівництві економікою. І хоч так

званий пакет нормативних актів з питань радикальної економічної реформи (липень 1987 року) вніс певні демократичні засади у правове регулювання господарських відносин, проте суперечності із старим законодавством періоду адміністративно-командної економіки так і не були усунені. Ось чому основоположні закони у галузі економіки одразу ж після набрання чинності вступили у суперечність з чинним законодавством (передусім з Цивільним Кодексом України, робота над оновленням якого не виправдано затягується). Суперечності нового законодавства зі старим не лише перешкоджають творенню правопорядку в господарських відносинах, а й іноді безпосередньо є причиною правопорушень та зловживань з боку суб'єктів підприємництва. По-друге, деякі з прийнятих нормативних актів (Закони України «Про цінні папери і фондовий ринок», «Про товарну біржу», «Про селянське (фермерське) господарство», Декрет Кабінету Міністрів України «Про довірчі товариства», Укази Президента України «Про інвестиційні фонди та інвестиційні компанії» та «Про холдингові компанії», що створюються в процесі корпоратизації та приватизації тощо) на момент прийняття були розраховані на регулювання неіснуючих або малорозвинених суспільних відносин. А оскільки будь-який закон покликаний регулювати конкретні, а не абстрактні відносини, виникли труднощі як з дією прийнятих, так і з прийняттям нових нормативних актів, як це було з антимонопольним законодавством та законодавством про приватизацію). Крім того, відсутність чіткої і однозначної концепції побудови ринкової економіки в Україні іноді ставить законодавця у складне становище у ході розробки та прийняття законопроектів, спричиняє невизначеність та очікування природного розвитку подій [18, с.57].

На жаль реформи зовнішньоекономічної діяльності в Україні відбуваються за відсутності виваженої і послідовної стратегії, яка б базувалась на органічному поєднанні загальносвітових тенденцій становлення багатонаціональної системи регулювання міжнародної торгівлі із національною специфікою, врахуванням стартових умов трансформації економіки країни.

Соціально-економічні процеси, що відбувалися в Україні протягом останнього десятиліття, у тому числі у зовнішньоекономічній діяльності, дозволяють зробити висновок - подальший розвиток країни багато у чому буде залежати від узгодженості тенденцій внутрішнього економічного розвитку із загальносвітовими. Цьому має сприяти приведення національного законодавства у відповідність до норм та правил Світової Організації Торгівлі.

Також неодмінними передумовами для ефективної зовнішньоекономічної політики є створення в країні сприятливих умов для підприємницької діяльності, забезпечення росту купівельної спроможності населення як необхідного фактора пожвавлення виробництва і споживання, розвитку внутрішнього ринку [10, с.31].

Ставши повноправним членом СОТ Україна на абсолютно рівних умовах та правах з іншими членами організації бере безпосередню участь у формуванні новітніх правил торгівлі на світовому ринку у рамках поточного раунду багатосторонніх торгівельних переговорів з метою максимального врахування національних інтересів нашої держави у торгово-економічній сфері.

Як член СОТ Україна має право використовувати механізм врегулювання суперечок в рамках СОТ, що сприяє справедливому вирішенню будь яких суперечок з приводу дотримання положень угод СОТ, які можуть виникнути у країни з її торговими партнерами. У рамках зазначеного механізму було позитивно вирішено ряд важливих питань, а саме дискримінаційного оподаткування, ліцензування деяких видів української продукції і т.д. Україна продовжує використовувати механізм СОТ для забезпечення та розширення українських продуктів, товарів та послуг на світовому ринку [13].

На сьогоднішній день ми маємо чітко визначені політичні напрямки Європейського Союзу стосовно торгівельних відносин, стійку економіко-правову систему та широкий спектр можливостей розвитку торгово-економічних відносин на міжнародному рівні. Динаміка товарної структури експорту-імпорту України з країнами ЄС має як позитивні, так і

негативні тенденції розвитку. Проте, такий дисбаланс в торгівлі промисловою продукцією між Україною та країнами ЄС можна подолати шляхом залучення інвестицій з ЄС у високотехнологічні сфери виробництва, активної співпраці з Китаєм, Японією та Південною Кореєю, активізації потенціалу внутрішнього ринку України та розширення власного виробництва й підвищення конкурентоспроможності національних виробників. Уряд України здійснює активну зовнішньоторговельну політику шляхом участі нашої країни у багатосторонніх торговельних переговорах та проводить ефективну роботу, спрямовану на реалізацію переваг членства України у ЄС та СОТ з метою розширення експортних можливостей вітчизняних товарів та виробників, а також захист економічних інтересів держави на зовнішніх ринках.

Отже, в умовах, коли першочерговими завданнями України в сфері зовнішньоекономічної діяльності виступають приведення національного законодавства у відповідність до норм та правил Світової Організації Торгівлі, адаптація національного законодавства до норм і стандартів Європейського Союзу, подальше відкриття ринків і зняття штучних обмежень щодо продукції українських товаровиробників у Європейському Союзі, США, забезпечення найкращих умов для залучення іноземних інвестицій, врахування інтересів України при визначенні нових маршрутів транспортування енергоносіїв (пошук альтернатив Росії), створення максимально сприятливих умов для діяльності українських товаровиробників на ринках Азії, Африки й Латинської Америки, - проблема удосконалення нормативно-правового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності та її регулювання набуває особливої гостроти. В цьому аспекті логіка розгляду особливостей нормативно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності шляхом конкретизації принципів зовнішньоекономічної діяльності та нормативно-організаційного механізму їх реалізації дозволяє виявити і зняти внутрішні протиріччя у відповідній системі законодавства ще на рівні основоположних засад. Урахування визначених принципових вад законодавства про зовнішньоекономічну діяльність та практики його реалізації у подальшому

законодавчому процесі має забезпечити підвищення ефективності системи нормативно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

2.3 Шляхи удосконалення міжнародних та національно-правових механізмів експортної діяльності малих та середніх підприємств

Удосконалення міжнародних та національно-правових механізмів експортної діяльності малих та середніх підприємств передбачає впровадження заходів, які дають можливість суб'єктам малого підприємництва здійснювати зовнішньоторговельні операції в сприятливих умовах.

Тезис про обов'язкову державне сприяння експорту суб'єктами малого підприємництва видається настільки беззаперечним, що серйозних наукових досліджень стосовно її доцільності в національному масштабі останніми десятиріччями не провадилося. Проте сучасний стан економіки країни та нелегкий шлях реформування знову підіймають проблему визначення економічної та політичної доцільності державної підтримки саме цієї категорії суб'єктів підприємництва (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Аргументи «за» та «проти» державної підтримки малого бізнесу

№	«За»	«Проти»
<i>1. Економічний мотив</i>		
	Деякі послуги економічно доцільно надавати тільки в межах малого бізнесу, орієнтованого на кінцевого споживача та найбільш до нього наближеного.	Малий бізнес не дає значну питому вагу ВВП, податки, зайнятість порівняно із середнім та великим бізнесом, тому варто підтримувати останні.
	Малий бізнес найшвидше реагує на зміну динаміки ринку, попиту тощо.	Часто малий бізнес не створює реальний продукт, а є посередником, що приводить до зростання вартості товарів чи послуг для кінцевого споживача.
	Податки малих підприємств та мікропідприємств найчастіше формують місцеві бюджети, тому їх підтримка вигідна громаді.	Податки малих підприємств та мікропідприємств мають незначну питому вагу в доходах місцевих бюджетів.
<i>2. Соціальний мотив</i>		
	Держава має мотивувати розвиток підприємництва, а малий бізнес є його першоджерелом.	Держава не має нікого підтримувати, бо сенс ринкової економіки полягає в саморегуляції, а штучна підтримка створює нежиттєдайні господарчі організми.

Малий бізнес може слугувати інструментом зняття соціальної напруги для окремих категорій населення.

Наявність пільг у галузі оподаткування за виконання малим бізнесом певних умов створює підґрунтя для корупції.

Джерело: складено автором на основі джерела [43, с.560]

Базуючись на вивченні ряду наукових джерел, можемо стверджувати, що основними напрямками державної політики сприяння експорту малих підприємства є такі:

- створення сприятливих умов щодо ефективної зовнішньоекономічної діяльності;
- забезпечення систематичної правової підтримки малого підприємства при здійсненні експортних операцій;
- забезпечення формування відповідних організаційно-правових передумов для можливості здійснення зовнішньоторговельних операцій підприємствами малого бізнесу.

При цьому, спираючись на запропоновані вище напрямки, можна сказати про необхідність в сучасних реаліях приділяти увагу фінансово-правовому регулюванню експортних операцій малого підприємництва. З огляду на це, як відзначає Сороківська О. [44] вважає, що держава повинна використовувати такі інструменти підтримки розвитку малого бізнесу:

- формування пільгового механізму оподаткування;
- розробка інструментів інвестиційного та кредитного забезпечення;
- надання допомоги щодо матеріально-технічного забезпечення.

Сьогодні актуальним питанням залишається також дослідження податкових механізмів державного регулювання підприємництва, які існують на сучасному етапі розвитку економіки. Денисенко М. П. [21, с.4] наголошує на побудові ефективної державної податкової політики на основі таких дій:

- загальний податковий тиск слід зробити оптимальним і постійним (незалежно від обсягів діяльності підприємств);
- оптимізація оподаткування для підприємств малого бізнесу за рахунок впровадження пільгових умов.

Слід наголосити на тому, що державне регулювання сприяння експортної діяльності малих підприємств є елементом економічної політики на центральному та регіональному рівнях з відповідними повноваженнями як центральних органів влади, так і регіональних владних структур. Згідно з метою щодо підвищення ефекту взаємодії між малим, середнім та великим бізнесом, а також владою О. Деренько [12, с. 113] пропонує вжиття низки заходів державного регулювання на регіональному рівні, а саме:

– створення центрів регіональної підтримки та субконтрактації щодо підготовки пропозицій з розвитку взаємовигідної співпраці між структурами бізнесу, інтеграції їх у міжрегіональне та міжнародне співробітництво.

Наприклад, Гайванович Н.В. [16, с. 244] пропонує розробляти регіональні програми підтримки малого бізнесу з економічною спеціалізацією, а також за показниками функціонування підприємств у визначеному регіоні. На думку Черняєвої О.В., головними задачами держави є максимізація отриманого прибутку, правильний та раціональний розподіл наявних ресурсів та надання інвестиційної допомоги саме тим господарствам, які цього справді потребують [50, с. 54-55]. Виходячи з зазначеного вище, основні інструменти та завдання підтримки експортної діяльності малого бізнесу в аспекті світового досвіду наведено у табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Світовий досвід підтримки експортної діяльності малого бізнесу

Інструмент	Значення
Інструменти, спрямовані на розширення внутрішніх фінансових ресурсів для активізації операційної діяльності підприємств, тобто податкові пільги.	Знижена загальна ставка податку на прибуток. Зокрема, в Канаді для суб'єктів підприємницької діяльності, дохід яких за рік не перевищує 500 тисяч канадських доларів, ставка державного податку на прибуток становить 11%, тоді як для інших - 15%.
Інструменти, спрямовані на зниження фінансового навантаження для інвестицій.	Надання підприємцям можливості створювати спеціальні інвестиційні резерви (Tax break on investment reserves), які розширюють можливості їх самофінансування. В таких резервах дозволяється акумулювати частину прибутку без оподаткування. Такий інструмент застосовується в Угорщині.

Інструменти стимулювання інноваційної діяльності	У Франції для представників малого бізнесу, що здійснюють інноваційну діяльність, а також для підприємств, що мають статус «молода інноваційна компанія», та для підприємців надається дослідницький податковий кредит зі ставкою 50% у рік здійснення інноваційного проекту і 40% у другий рік.
Інструменти, спрямовані на стимулювання зайнятості.	Як правило, для стимулювання створення додаткових робочих місць уряди намагаються зменшити витрати малих підприємств на обов'язкові страхові соціальні внески роботодавця. Останній інструмент використовується в Канаді, де для малого бізнесу запроваджений податковий кредит на зайнятість.

Джерело: складено автором на основі джерела [2, с.28]

До основних проблем у сфері розвитку експортної діяльності малого підприємництва слід віднести такі:

- 1) Загальний стан економіки України. На тенденції розвитку малого підприємництва безпосередньо впливає негативна динаміка основних макроекономічних показників.
- 2) Монополізація бізнесу. Для нормального розвитку малого та середнього бізнесу необхідно зменшити масштаби монополізації великого бізнесу. Адже зараз в Україні великі підприємства просто витісняють дрібний бізнес. В результаті невелика кількість великих гравців просто поглинає ринки.
- 3) Низька конкуренція на внутрішніх ринках. У багатьох сферах спостерігається висока концентрація великих підприємств, а показники виходу на ринок нових фірм залишаються низькими.

Вирішення зазначених проблем розвитку малого бізнесу в Україні має стати одним з ключових напрямів державної політики, адже саме мале підприємництво сприятиме значному підвищенню ефективності реалізації вітчизняного економічного потенціалу, оптимізації участі України в міжнародному поділі праці, посиленню конкурентоспроможності національної економіки [11, с. 87].

На відміну від країн ЄС, Україна, де підтримку малого бізнесу також проголошено одним з головних пріоритетів економічної політики, досягла значно меншого прогресу в розбудові системи його фіскальної підтримки.

Запровадження спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності розглядається як значне досягнення, хоча в більшості країн ЄС воно є лише механізмом подолання порушення нейтральності податкової системи.

За нинішніх умов сама по собі спрощена система оподаткування вже не здатна бути стимулом активізації сектору малого бізнесу. Хаотичні та різкі зміни умов ведення бізнесу, непрогнозована фіскальна політика, високий рівень корупції призвели до того, що кількість суб'єктів малого бізнесу останніми роками почала зменшуватися. У зв'язку з цим в Україні необхідно переглянути систему податкових інструментів підтримки малого підприємництва, щоби сформуванню потужний імпульс для його розвитку.

Основними заходами з боку держави щодо вдосконалення податкових інструментів підтримки малого підприємництва в Україні повинні стати такі.

1) Зменшення податкових перешкод для зміни організаційно-правової форми ведення підприємницької діяльності. Під час започаткування свого бізнесу більшість власників малих підприємств вибирає статус фізичної особи - підприємця, проте через певний час у разі зростання масштабу діяльності у них може виникнути бажання створити юридичну особу. Така дія позначатиме розвиток бізнесу, тому державі необхідно підтримати цей процес і забезпечити «безперервність» підприємства.

2) Розширення внутрішніх джерел фінансування в умовах обмеженості доступу до кредитних ресурсів і надмірно високої вартості боргових ресурсів. Високі ставки кредитів, жорсткі умови і тривалий термін їх отримання, брак достатнього забезпечення суттєво знижують шанси малих підприємців на отримання доступу до зовнішніх фінансових ресурсів.

3) Стимулювання технологічного оновлення малого бізнесу. Перспективною для України може стати інвестиційна технологічна знижка. Механізм її адміністрування полягає в тому, що підприємству дозволяється списати на витрати до 150% вартості придбаної новітньої технології. Для цього воно має отримати висновок незалежної установи, що підтверджує той факт, що на момент придбання нового технологічного рішення технологія

використовується у світі не більше 5 років. Ця пільга може застосовуватися для тих підприємств, які працюють на загальній системі оподаткування.

4) Запровадження податкових інструментів стимулювання інноваційної діяльності. Максимально ефективним буде запровадження для суб'єктів малого бізнесу інноваційного податкового кредиту із ставкою 20% і з можливістю компенсації витрат на інноваційні проекти готівкою, якщо у рік реалізації проекту не вистачає прибутку (або він взагалі відсутній), щоб компенсувати витрати.

5) Запровадження стимулів для створення в малому бізнесі висококваліфікованих робочих місць. Сектор малого бізнесу формує резерв для створення значної кількості робочих місць. Проте, на відміну від потужних корпорацій, суб'єкти малого підприємництва є більш чутливими до витрат, які пов'язані зі створенням додаткових робочих місць. У зв'язку з цим необхідно вжити комплекс заходів, які б знижували навантаження на ліквідність малих підприємств у зв'язку з розширенням штату. Цього можна досягти завдяки запровадженню на певний період зниженої ставки ЄСВ, який роботодавець - мале підприємство сплачує за додатково зайнятих працівників.

Отже, ситуація щодо функціонування малого підприємництва в Україні залишається на стадії становлення. Таким чином, основними шляхами покращення малого підприємництва в Україні є створення нормативно-правової бази за сприятливих умов, вдосконалення податкової політики та забезпечення раціонального функціонування спрощеної системи оподаткування. Необхідно створити механізм ефективної взаємодії між державою та підприємницьким сектором для ефективного розвитку малого підприємництва в Україні. Але водночас залишається багато невирішених проблем, а державна політика в галузі реформування порядку нарахування єдиного соціального внеску для фізичних осіб-підприємців демонструє, що малий бізнес сьогодні не є пріоритетом державної уваги.

ВИСНОВКИ

Отже, за результатами проведеного дослідження можемо сформулювати такі висновки:

Під малим та середнього підприємництвом слід розуміти цілеспрямовану підприємницьку діяльність фізичної чи юридичної особи, що пов'язана з підвищеним ризиком, заснована на використанні інноваційної ідеї, основною метою якої є максимізація прибутку за рахунок виробництва і продажу товарів, виконання різних робіт і надання різноманітних послуг, що враховує економічний, соціальний, екологічний та стратегічний складники даної господарської діяльності фізичної або юридичної особи, з обов'язковим дотриманням норм законодавства. До критеріїв віднесення підприємства або підприємства до малого, крім чисельності працівників, варто віднести цілі підприємницької діяльності, тобто соціальну та екологічну значимість підприємства для держави і суспільства. До підприємств малого бізнесу відносяться суб'єкти господарювання з чисельністю працівників не більше 10 осіб та річною виручкою не вище 2 млн.євро. Вітчизняне визначення малого бізнесу ґрунтується на двох критеріях: зайнятості та річному доході підприємств. Малі підприємства наявні в усіх галузях економіки України і активно займаються зовнішньоторговельною діяльністю. Треба зазначити, що у світовій практиці не існує не тільки єдиних кількісних, але і якісних критеріїв визначення суб'єктів малого підприємництва. Найпоширенішими кількісними критеріями є: середня чисельність зайнятих; річний оборот (обсяг продажу); балансова вартість активів. Серед якісних критеріїв можна виділити такі: незалежність підприємства від інших суб'єктів господарювання; виконання власником підприємства функцій управління. У разі заснування малого бізнесу необхідно враховувати специфічні фактори, які впливають на процес його створення та функціонування.

Враховуючи характеристики, переваги і недоліки, а також чинники вибору організаційної форми, можна прийняти обґрунтоване рішення щодо правового статусу майбутнього підприємства.

Наступним етапом технології створення є визначення стратегічних і конкретних цілей діяльності новостворюваного суб'єкта підприємництва, які мають відповідати певним критеріям і підтверджуватись необхідними розрахунками.

Останнім етапом у створенні нового підприємства є його державна реєстрація. Виходячи з цього, особливу увагу потрібно звернути на процедуру та зміст її етапів.

Сприяння експорту продукції малих та середніх підприємств у світі наразі є актуальним, адже вихід на зовнішні ринки сприяє зростанню та підвищенню якості їхньої продукції. З року в рік обізнаність щодо інтернаціоналізації та відповідно їх залучення до міжнародної торгівлі зростає за рахунок вдалих програм підтримки та державних політик сприяння, імplementованих на рівні країн чи регіонів. Відтак, комплексний план заходів органів державної влади, представників, міжнародних організацій та агенції зі сприяння експорту має дати поштовх до подолання експортних бар'єрів та успішного закріплення українських підприємців на зарубіжних ринках.

Успішний міжнародний досвід свідчить, що діяльність інституції з просування експорту повинна ґрунтуватися на таких базових принципах: 1. Державний орган підтримки експорту не має конкурувати з уже наявними приватними органами, тобто держава має не заміщувати собою приватну ініціативу, а коригувати "вади ринку" (market failures); 2. Діяльність органу підтримки експорту має концентруватися на зниженні бар'єрів до виходу на зовнішні ринки; 3. Як правило, інституції, відповідальні за зовнішньоекономічну діяльність, займаються не лише просуванням експорту, а й ширшим колом питань – наприклад, залученням іноземних інвестицій; 4. Усі інституції, відповідальні за економічний розвиток та зовнішньоекономічну діяльність, мають тісно співпрацювати між собою, а також із місцевими органами влади та представниками бізнес-спільноти (наприклад, галузевими бізнес-асоціаціями);

5. Інституція з розвитку експорту повинна бути незалежною від політичного циклу (оскільки її діяльність розрахована на довгостроковий період) та мати власні джерела фінансування, наприклад, надання платних послуг, таких як проведення маркетингових досліджень, організація міжнародних подій та ін

Правове регулювання малого бізнесу в аспекті формування державної політики підтримки його розвитку охоплює специфічну діяльність щодо встановлення юридичних норм та засобів їх реалізації, а також діяльність безпосередніх учасників відносин - суб'єктів підприємництва. Сучасні аспекти формування правової бази з регулювання малих підприємств потребують пошуку нових підходів до регулювання малого підприємництва.

Було розглянуто основні міжнародні та вітчизняні нормативні документи, що регулюють політику підтримку малого бізнесу. Варто додати, що послідовна імплементація положень Угоди про асоціацію з ЄС та дерегулювання підприємництва покликані спростити налагодження ділових контактів як у торговельній, так і в інвестиційній сферах, надати можливість ефективного захисту інтересів суб'єктів підприємництва на внутрішньому та зовнішньому ринках відповідно до міжнародного правового інструментарію. Сьогодні одним із головних аспектів правового регулювання малого підприємництва є допомога українським компаніям у виході на ринки ЄС.

Ситуація щодо функціонування малого підприємництва в Україні залишається на стадії становлення. Таким чином, основними шляхами покращення малого підприємництва в Україні є створення нормативно-правової бази за сприятливих умов, вдосконалення податкової політики та забезпечення раціонального функціонування спрощеної системи оподаткування. Необхідно створити механізм ефективної взаємодії між державою та підприємницьким сектором для ефективного розвитку малого підприємництва в Україні. Але водночас залишається багато невирішених проблем, а державна політика в галузі реформування порядку нарахування

єдиного соціального внеску для фізичних осіб-підприємців демонструє, що малий бізнес сьогодні не є пріоритетом державної уваги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Балакірєва О.М. Розвиток підприємництва в Україні: інституційне середовище та громадська думка населення / Балакірєва О.М., Ноур А.М. // Економіка і прогнозування. - 2015.- № 2.- С. 7-24.
2. Батковський В.А. Проблеми кредитування малого підприємництва / В.А. Батковський // Вісник НБУ - 2015. - №4. - С. 28-33.
3. Батюк Г. Роль і теоретична сутність малих форм господарювання у виробництві сільськогосподарської продукції / Г. Батюк, Н. Ціцька // Вісник Львівського національного аграрного університету. Серія : Економіка АПК. - 2015. - № 22(1). - С. 31-37.
4. Безус П.І. Стратегія інноваційного розвитку сучасного підприємства: монографія / [В.Г. Федоренко, П.І. Безус, Т.Є. Воронкова та ін.] ; під ред. : В.Г. Федоренко - К.: ТОВ «ДКС центр», - 2014. - С. 338.
5. Безус П.І. Фактори впливу на формування та реалізацію інноваційної стратегії підприємства/ Безус П.І., Безус А.М. // Науковий вісник. Серія «Економіка»: Збірник наукових праць науково-педагогічних працівників. Вип. 1, 2014. - К.: ВПЦ АМУ, 2014. - с. 61 -69.
6. Березовська І. Правове регулювання відносин Європейського Союзу з асоційованими країнами: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.11. Київ, 2005. 18с.
7. Білик В.В. Сучасні тенденції розвитку малого та середнього бізнесу в Україні / В.В. Білик / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1012>.
8. Білик Т.О. Мале підприємництво: розвиток та прибутковість / Т.О. Білик // Формування ринкових відносин в Україні. - 2014.- № 10.- С. 78-84.
9. Білорус О.Г. Фінансові та грошово-кредитні чинники інвестиційно-інноваційного розвитку малого та середнього бізнесу [Електронний ресурс]. - Режим доступу <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3344>

10. Благодарная Н.А. Проблемы и особенности развития предпринимательства в Украине / Н.А. Благодарная // Финансы, учет, банки: Сборник научных трудов. - 2013. - Выпуск 9. - С. 31-46.
11. Бобиль В. Розвиток малого та середнього підприємства як складова соціально- економічної стабільності сучасної України / В. Бобиль // Україна: аспекти праці. - 2014. - № 3.- С. 35-39.
12. Варфоломеева В.О. Фінансування інноваційної діяльності як чинник розвитку малого підприємництва / В.О. Варфоломеева // Вісник Української академії банківської справи.- 2015.- № 2.- С. 113-118.
13. Васильева Л. М. Сутність суб'єктів малого підприємництва / Л. М. Васильева [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.rusnauka.com/27_NII_2010/Economics/72037.doc.htm.
14. Волощук Н. Ю. Теоретичні підходи до дослідження сутності категорії малого підприємництва / Н. Ю. Волощук [Електронний ресурс]. - Режим доступу:http://www.rusnauka.com/27_NII_2017/Economics/72034.doc.htm.
15. Вплив податкового кодексу України на розвиток малого підприємництва: експертні оцінки на етапах обговорення, прийняття та внесення змін / В.І. Ляшенко, А. А. Просуленко // Вісник економічної науки України. - 2015. - № 2 (20). - С. 93-111.
16. Гайванович Н.В. Розвиток маркетингових конкурентних стратегій малих і середніх підприємств в дистрибуційних мережах / Н.В. Гайванович // ЕКОНОМІКА І СУСПІЛЬСТВО, 2018. - №15. – С. 243-251
17. Генеральна угода про тарифи й торгівлю 1994 року СОТ; Угода, Міжнародний документ, ратифікація від 15.04.1994 [Електронний ресурс] – режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_003
18. Гловацька В.В. Підприємництво та його соціально-економічна сутність / В. В. Гловацька // Економіка АПК.- 2015.- № 12.- С. 57-64.
19. Гобир І. Б. Державна підтримка розвитку малого підприємництва в Україні в кризових умовах / І. Б.Гобир, М. І. Мельник // Агросвіт. - 2015. - № 10. - С. 65- 69

20. Господарський кодекс України: Кодекс від від 16.01.2003 № 436-IV [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
21. Денисенко М. П. Нормативно-правове забезпечення управління малим та середнім бізнесом / М. П. Денисенко, П.Т. Колісніченко // Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. Серія : Економіка та менеджмент. - 2017. - № 11. - С. 4-12.
22. Дикань В.Л. Концепція інноваційного розвитку економіки України // В.Л. Дикань // Вісник економіки транспорту і промисловості. Збір наук. праць. - Харків, УкрДУЗТ, 2015. - № 52. - С. 9-20.
23. Довгальова О. В. Управління малим бізнесом: підручник / О. В. Довгальова, О. В. Балабенко: Донбас. нац. акад. буд-ва і архіт. - Макіївка; Донецьк: Цифрова типографія, 2011. - 298 с.
24. Європейська хартія малих підприємств: Європейський Союз; Хартія, Міжнародний документ від 19.06.2000 [Електронний ресурс] – режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_860
25. Інкотермс 2010: Офіційні правила тлумачення торговельних термінів Міжнародної торгової палати [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.utsb.kiev.ua/ukr/hlosariy/677-inkoterms.html>
26. Конвенція ООН про позовну давність у міжнародній купівлі-продажу товарів від 14.06.1974 [Електронний ресурс] – режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_002
27. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] – режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
28. Коцелко С. Сутність і методи мотивування працівників на малих підприємствах. [Електронний ресурс] – режим доступу: edclub.com.ua/miznarodna-torgivluapivrichchi.
29. Лісабонська угода про внесення змін в Угоду про Європейський Союз й Угоду про заснування Європейської спільноти від 13.12.2007 р (чинна з

1 грудня 2009 р.) за № 994_029 [Електронний ресурс] – режим доступу:: zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_029.

30. Міжнародна торгівля товарами в Україні та Євросоюзі у I півріччі 2017 року. [Електронний ресурс] – режим доступу:: edclub.com.ua/analityka/miznarodna-torgivlua-tovaramy-v-ukrayini-ta-yevrosoyuzi-u-i-pivrichchi-2017-roku.

31. Омаров А. М. Господарсько-правове забезпечення малого підприємництва в Україні. [Електронний ресурс] – режим доступу:: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Vnyua_etp_2016_1_16

32. Податковий кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/>

33. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 № 755-IV [Електронний ресурс] – режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15>

34. Про засади внутрішньої та зовнішньої політики: Закон України від 19.04.2014 р. за №2411-17 [Електронний ресурс] – режим доступу:: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2411-17/ed20140419.

35. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 № 959-XII [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/959-12>

36. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>

37. Про ратифікацію Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі: Закон України від 10.04.2008 р. за № 250-17 [Електронний ресурс] – режим доступу: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/250-17

38. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: Закон України від 22.03.2012 № 4618-VI [Електронний ресурс] – режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>

39. Про Стратегію сталого розвитку «Україна - 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/15 [Електронний ресурс] / Президент України. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>

40. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019 № 2704-VIII [Електронний ресурс] – режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>

41. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 № 1576-XII [Електронний ресурс] – режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>

42. Про державну допомогу суб'єктам господарювання: Закон України від 01.07.2014 № 1555-VII [Електронний ресурс] – режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18>

43. Сімків Л.Є. Тенденції розвитку малого підприємництва в Україні в умовах диспропорційності економічного зростання. [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://global-national.in.ua/vipusk-3-2015/433-simkiv-l-e-pobigun-s-a-tendentsiji-rozvitku-malogo-pidpriemnitstva-v-ukrajini-v-umovakh-disproportsijnosti-ekonomichnogo-zrostannya>

44. Сороківська О. Дослідження економічної сутності малого підприємництва та його ролі у забезпеченні економічної безпеки / Я.П. Квач, Р.В. Варічева, О.А. Сороківська // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2016. – Випуск 20. Частина 1. Серія «Економічні науки». – С. 96-99.

45. Стешенко О.О. Державне регулювання розвитку малого бізнесу в сучасних умовах / О.О. Стешенко // Приазовський економічний вісник, 2018. – №3. – С. 82-87

46. Хомко Л. В. Особливості правового регулювання малого підприємництва в Україні / Л. В. Хомко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки. - 2015. - Вип. 6(1). - С. 131-134
47. Цивільний кодекс України: Кодекс від 16.01.2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
48. Череп О. Сучасний стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні / О.Череп, А. Полякова. [Електронний ресурс] - режимдоступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fkd_2013_1_14
49. Угода про асоціацію між Україною та ЄС: Міжнародний документ від 27.06.2014 [Електронний ресурс] – режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011
50. Швець Г. Сучасні тенденції малого підприємництва в Україні [Електронний ресурс] / Г.Швець. - Режим доступу: http://econf.at.ua/publ/konferencij_a_2016_10_20_21_sekcij_a_5_ekonomichni_nauki/suchasni_tendenciji_malogo_pidpriemnictva_v_ukrajini/54-1-0-1333
51. Шевченко О.М. Малі інноваційні підприємства: сутність, сучасні тенденції та перспективи розвитку в Україні [Електронний ресурс] / Г.Швець. - Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=ecpros_2014_81_28
52. Черняєва О.В. Пріоритети змін у системі пенсійного забезпечення України / О.В. Черняєва // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Економіка і менеджмент». - 2016. - № 21. - С. 54-58
53. Статистична інформація Державної служби статистики України [Електронний ресурс] – режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
54. COSME: Програма ЄС "Конкурентоспроможність підприємств малого і середнього бізнесу (2014-2020)" [Електронний ресурс] – режим

доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=dd165392-1d18-438d-9d60-91f1c7d3501d&title=Programas-konkurentospromozhnistPidprimstvMalogoISerednogoBiznesu-cosme-2014-2020->